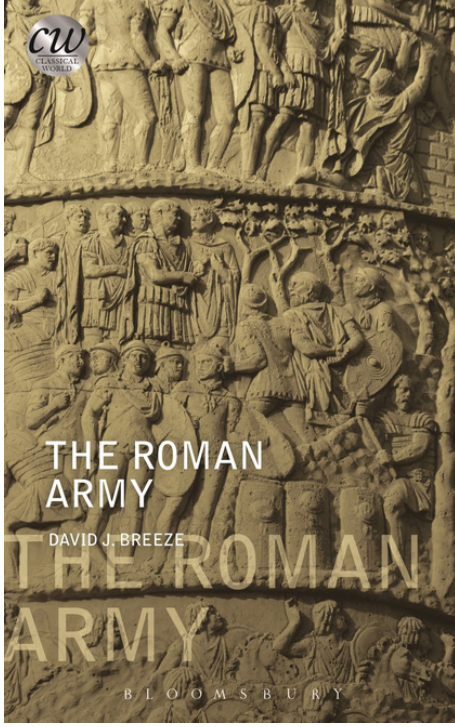

KİTAPİYAT

David J. Breeze, *The Roman Army*, Bloomsbury Academic Pub., 2016, xvi+152 s.

Roma ordusu, yıllardır pek çok araştırmaya konu olmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Roma ordusuyla ilgili çalışmalarda bir patlama görülmektedir. *Limes* veya *Roman Frontier Studies* gibi adlar altında düzenli aralıklarla gerçekleştirilen

kongreler, bir yandan dünyanın farklı yerlerinde yaşayan uzmanları bir araya getirip araştırmacıların aralarındaki bağları güçlendirirken, bir yandan da orduyla ilgili çok çeşitli konulara dair yapılan önemli çalışmalar, bu meseleler hakkındaki bilgilerimizi artırmaktadır. Tabii bu gibi kongrelerde daha çok spesifik konular ele alınmaktadır. Bu çalışmalar, ordunun işleyişine dair genel bilgileri de zaman zaman değiştirmektedir. Ordunun genel karakteriyle ilgili değişikliklereyse, her geçen gün yenileri hazırlanan giriş kitaplarında yer verilmektedir. Genel hatlarıyla Roma ordusunu ele alan birkaç kitaptan bahsedilecek olsa, Graham Webster'in¹, Y. Le Bohec'in², B. Campbell'in³, P. Cosme'nin⁴ eserlerinin ismini mutlaka zikretmek gerekir⁵. Burada ele aldığımız eser de yukarıdaki çalışmalar gibi giriş kitapları kategorisine giren yeni bir çalışmadır. *The Roman Army*, yarım asrı aşkın süredir Roma ordusu üzerine gerçekleştirdiği çalışmalarıyla bu konuda oldukça üne sahip bir ismin, David Breeze'in kaleminden çıkmıştır.

Kitap Giriş ve Sonuç haricinde toplam sekiz bölümden oluşmaktadır.

¹ G. R. Webster, *The Roman Imperial Army*, London 1998³ (İlk Basım 1969).

² Y. Le Bohec, *L'armée romaine sous le Haut-Empire*, Paris 1989.

³ B. Campbell, *The Roman Army 31 BC – AD 337: A Source Book*, London & NY 1994.

⁴ P. Cosme, *L'armée romaine VIIIe s. av. J.-C. - Ve s. ap. J.-C.*, Paris 2007.

⁵ E. Nemeth ve F. Fodorean tarafından *Römische Militärgeschichte* adıyla 2015 yılında (Darmstadt'ta) yayımlanan ve ana hatlarıyla Roma ordusunun tarihi gelişimini anlatan bir başka çalışmayı da bu isimlerin arasına dahil edebiliriz.

Kitabın boyutuna oranla uzun denilebilecek bir giriş kısmı, ordunun *legio*, *auxilia*, *numeri* gibi çeşitli birlikleri hakkında temel bilgiler sunmakta, ordunun genel özelliklerini özetlemektedir. Yazar ardından orduyla ilgili kaynaklara dair bilgi verir. Polybios, Livius, Julius Caesar, Josephos ve Arrianos gibi ordu tarihi bakımından oldukça önemli olan tarih yazarlarını ve bu gibi isimlerin niçin ordu tarihi bakımından önemli olduklarını anlatır. Ayrıca genellikle kazılarda ele geçen, orduyla ilgili bazı askeri belgelere de yer vermiştir. Bunlar askeri terhis belgeleri yahut papirüs, parşömen, ahşap levhalar gibi maddelerin üzerine yazılmış günlük bilgiler içeren bazı dokümanlardır. Bu bölümde ordu tarihi için son derece değerli olan yazıtlar hakkında da temel bilgilerin verildiği kısa bir başlık bulunur. Bunun dışında heykellere de özel bir yer ayrılmıştır. Yazar bu bölümde ayrıca arkeoloji, deneysel arkeoloji ile bu arkeolojik çalışmaların yapıldığı önemli arkeolojik alanlar hakkında bilgi verir ve giriş bölümünün sonunda günümüzde ordu tarihiyle ilgili yapılan çalışmaların önemine değinir.

İlk iki bölüm, kronolojik olarak ordunun ve askeri sistemin yüzyıllar içinde geçirdiği değişikliklere ayrılmıştır. Birinci bölümde, Cumhuriyet dönemi ordusu anlatılmaktadır. Bu bölümde doğal olarak Kartaca'yla yapılan sa-

vaşlarda ordunun geçirdiği tedrici değişime ağırlık verilmiştir. Ayrı bir alt-başlık da Polybios'un Roma ordusuyla ilgili verdiği bilgilerden oluşmaktadır. Yazar Polybios'un o zamanlar gücünün zirvesinde bulunan Roma ordusunun durumuna dair bir tasvir sunduğunu ifade eder ve "Akdeniz havzasını yüz yıl içinde dize getiren ordunun işte bu ordu" olduğunu ekler (s. 22). Birinci bölüm, cumhuriyetin son yıllarında ordunun durumuna ve Julius Caesar'ın Gallia'daki mücadelelerine ayrılan alt-başlıklarla son bulur.

İkinci bölümde İmparatorluk dönemi ordusunun genel özellikleri ortaya konulmaktadır. Augustus'un "birçok yönden Polybios'un yüzyıl önce tarif ettiği durumda kalmış bulunan orduyu" (s. 27) elden geçirip çağın gereklerine göre yeniden düzenlemesi bu bölümün esas konusunu oluşturmaktadır. Bu kapsamda lejyonların belli noktalara konuşlandırılması, lejyonların teşkilatı, yardımcı birliklerin (*auxilia*) büründüğü yeni görünüm, Roma'da konuşlandırılan askeri birlikler ve nihayet donanma, kısa alt başlıklar halinde anlatılmaktadır. Augustus'un ardından ordudaki bazı değişikliklere de kısaca değinilmektedir. Özellikle Vespasianus ve oğulları döneminde ordulara dair yapılan düzenlemelerin genel hatlarıyla Diocletianus dönemine kadar sürdürüldüğü vurgulanmaktadır (s. 37).

Bundan sonraki beş bölüm tematik olarak düzenlenmiştir. Bunlar sırasıyla Roma ordularının harekât yürütürken ele aldığı işler, Roma ordusunun savaş sırasında kullandığı taktikler, ordunun ve askerlerin savaştan arta kalan zamanlarda, yani barış döneminde yürüttüğü işler, ordudaki askerlerin kullandığı silah ve zırhlar ile bir inşaat gücü olarak ordunun önemine dikkat çeken bölümlerdir.

Ordunun harekât işlerine ayrılan bölüm (s. 41-52), harekât sırasındaki en önemli hususu inceleyen bir alt başlıkla başlar: erzak tedariki. Bu bölümde sefer yürütülecek topraklara dair bilgi toplama faaliyetlerine de kısa bir alt başlıkta değinilmektedir. Ordunun sefer sırasında intikalini nasıl gerçekleştirdiği, sefer sırasında askerlerin ve ordunun ağırlıkları, askerin kumanyası gibi konular ayrı birer alt başlıkta anlatılmaktadır. Bu bölümde değinilen diğer hususlar ise hareket halindeki ordunun günlük gerçekleştirdiği yürüyüşlerin ardından konaklamak için inşa ettikleri geçici ordugâhlar ile ordunun genel keşif faaliyetidir.

Roma ordusunun savaş taktiklerini inceleyen bölüm (s. 53-72), ordunun üç farklı düşman tipinin kategorize edildiği paragrafla başlar. Bu tanımda yer verilen ilk kategoriye Kartacalılar, Numidialılar, Hellenistik krallıklar, Parthlar ve onların yerinde doğuda Romalılara uzun süre meydan oku-

maya devam eden Sasaniler girmekte olup tüm bu düşmanlar, doğru bir biçimde Roma'nın askeri gelişmişlik bakımından nispeten ileri düzeyde değerlendirilmesi gereken sınıfta yer alır. Roma'nın (büyük çoğunluğu Gallialı, Germen ve Briton olan) Avrupalı düşmanlarıysa yine haklı olarak farklı bir kategoride sınıflanır. Yaşanan çeşitli iç savaşlarda karşı karşıya gelen Roma orduları, birbirlerine karşı da mücadeleler vermişlerdir. Bu nedenle Roma ordularının diğer düşmanıysa kendisidir (s. 53). Bölümde alt başlıklar halinde anlatılan hususlarsa, muharebe sırasında önemli unsurlar olan sancaklar ve muharebenin çeşitli safhalarında toplu hareketi sağlayabilmek için kullanılan borazan ağırlıklı çalgılardır. Roma'nın yukarıda saydığımız farklı kategorilerdeki düşmanlara karşı uyguladıkları farklı stratejiler de bir diğer alt başlığı oluşturur. Yazar bu bölümde Teutoberg Ormanı Savaşı, Strasbourg Savaşı ve Hadrianopolis Savaşı gibi Roma'nın kaderini tayin eden önemli savaşları odağa yerleştirmeyi tercih etmiştir. kısa bir şekilde donanma savaşlarına da değinilmekte, bu kısa anlatının ardından da kuşatma taktiklerine yer ayrılmaktadır.

Barış Döneminde Ordu başlıklı bölümde (s. 73-100) asker temini, askerlerin ücreti, askeri talimler, orduda kayıt tutma esasları, askerin beslenme düzeni, sıhhi tedbirler, askerlerin

sorumlulukları, hizmet nişanları ve madalyaları, askerlere yönelik cezai müeyyideler, ordudaki köleler, askerlerin aile hayatı, terfi esasları, ordudan ihraç, askerlerin emekliliği ile ordudaki amirler ve ordudaki yozlaşma gibi ordunun ve ordu hayatının çok çeşitli yönlerine yer verilmektedir. Bu bölümdeki en ilginç bilgilerden biri, Carlisle kışlasının kazılarında rastlanan durumdur. Sıhhi koşullara düşkünlüğüyle nam salmış Romalılar tüm ordu binalarında mutlaka hastane ve umumi tuvalet gibi yapıları inşa ediyorlardı. Fakat bu kazılarda rastlanan bulgulara bakılırsa, askerlerin ihtiyaçlarını gidermek için her zaman kışlalarda bulunan tuvaletleri seçmedikleri ve bu durumun hijyen koşullarını neredeyse tamamen ortadan kaldırdığı anlaşılmaktadır (s. 87).

Silahlar ve Zırhların ele alındığı 6. Bölüm (s. 101-109), sırasıyla lejyon askerlerinin ve yardımcı birliklerdeki görevli askerlerin donanımını anlatıp farklı coğrafyalarda görev yapan askerlerin bu farklı koşullara hangi donanım yardımıyla ayak uydurduklarını aktarır. Sancaktarların ve subayların donanımına da kısa altbaşlıklar halinde yer verilmiştir. Bu bölüm son olarak askeri teçhizatın nasıl tedarik edildiği hususuna ayrılmıştır.

Tematik bölümlerin sonuncusu, ordunun inşa faaliyetlerine ayrılmıştır. Bu bölümde (s. 110-122) geçici

ordugâhların, lejyon ve yardımcı birlik kışlalarının yapımından bahsedilmekte, ayrıca imparatorluğun sınır yapılanmalarından da söz edilmektedir. Sıradan askerlerin inşaat hususunda oynadığı rol ile bu inşaat için gerekli malzemelerin üretimi ve tedarikinde ordunun payına değinilmektedir. Bu bölümde kısaca yer verilen bir başka husus da, ordunun imparatorluğun dört bir yanına döşediği yollardır.

Kitabın 8. Bölümü (s. 123-130), kronolojik anlatıma Geç Antikçağ ile kaldığı yerden geri döner. III. yüzyıl krizinin zemin hazırladığı Diocletianus ve Constantinus reformlarının ordu üzerindeki etkileri anlatıldıktan sonra bu dönemde söz konusu değişikliklerin askeri mimarideki yansımaları üzerinde durulmaktadır. Bu kısa bölümde son olarak ordunun 5. yüzyıldaki haline değinen birkaç paragrafa yer verilmiştir. Kitap nihayet Roma ordusunun yüzyıllar içinde yaşadığı değişimi değerlendiren bir sonuç bölümüyle sona ermektedir.

Kitapta yer verilen bazı tablolar oldukça kullanışlıdır. Bunların arasında lejyon askerlerinin (s. 96) ve yardımcı birliklerdeki komuta kademesinin kariyer basamaklarını (s. 99) gösterenleri özellikle faydalıdır. Kitabın girişinden önceki kısma eklenen ve konu edini- len dönem boyunca kullanılan bazı genel para birimleri ile önemli ölçü birimlerinden bahsedilen kısa parag-

raf, genel okuyucu hedeflenerek metne eklenmiş olmalıdır ve bu özellikteki okuyucu için oldukça gereklidir. Kısa da olsa bir terimler sözlüğü, yine aynı amaca hizmet etmek için düşünülmüştür. Kitabın bibliyografyasında Roma ordusuyla ilgili en temel eserlere yer verilmiştir. Fakat bu eserlerin arasında P. Cosme'nin *L'Armée Romaine VIIIe s. av. J.-C.-Ve s. ap. J.-C.* (2007) adlı çalışmasını görememek bizim için biraz şaşırtıcı olmuştur. Kitapta yanlış bir bilgiye de rastlanılmıştır. Geç Antikçağ dönemini konu edinen bölümde (s. 124) bir lejyonun tüm kuvvetleriyle bir yerden başka bir yere kaydırılmasının en son Marcus Aurelius zamanında meydana gelen bir olay olduğu şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Halbuki lejyonlar bu tarihten sonra da çeşitli bölgelere kaydırılmaya devam etmiştir. Buna dair çok bilinen bir örnek vermek gerekirse, Zeugma'da görev yapan IV Scythica lejyonunun Septimius Severus ya da muhtemelen Diocletianus zamanında tüm kuvvetleriyle daimi olarak

Zeugma'nın daha güneydoğusunda kalan bir yere nakledilişini gösterebiliriz.

Breeze'in bu eseri, muhtemelen konuya dair hiçbir şey bilmeyen sıradan okuyucular için kaleme alınmıştır. Eserin hacmi ile meselelerin derinlikten uzak bir şekilde, dipnotla referans göstermeksizin anlatımı, bu durumun kanıtıdır. Bazı konular tam anlamıyla bir paragrafta geçirilmiştir, hatta tüm kitap tabiri caizse çalاکalem yazılmış gibi görünmektedir. Bu bakımdan üniversite düzeyinde bir okuyucu kitlesine hitap etmemektedir. Yine de konuya hiç aşına olmayan bir eskiçağ tarihi öğrencisini Roma ordusuna dair çoğu meselenin varlığından haberdar edebilecek niteliktedir. Maalesef bu çalışma, Roma ordusunun genel hatlarını anlatmayı amaçlayan yukarıda adını saydığımız kendisinden daha önce yayımlanmış kitapların yanında açıkça söylemek gerekirse oldukça sönük kalmaktadır.

Oğuz YARLIĞAŞ*

* Araş. Gör., Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; yarligaso@gmail.com.

